

УДК 341.1/341.215.4

DOI: 10.26565/2075-1834-2020-29-44

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ООН ЩОДО ОСВІТИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сироїд Т. Л.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного
і європейського права

Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,

м. Харків, 61022, Майдан свободи, 4,

e-mail: syroid 02@gmail.com

orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8165-4078>

АНОТАЦІЯ: у статті приділено увагу становленню та розвитку універсальної організаційно-правової основи освіти в галузі прав людини, яка є складовою загальної освіти. Проаналізовано положення загальних міжнародно-правових актів, якими гарантовано право на освіту, зокрема: Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Конвенція про права дитини 1989 р. Зосереджено увагу на положеннях спеціалізованих актів, присвячених регламентації права на освіту. Зокрема, висвітлено положення Конвенції 1960 р. щодо боротьби з дискримінацією в галузі освіти, прийнятої спеціалізованою установою ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), якою визначено основні компоненти права на освіту, розтлумачено термін «дискримінація» в галузі освіти, закріплено низку зобов'язань держав-учасниць щодо ліквідації або попередження дискримінації. Висвітлено положення актів у галузі освіти, прийнятих у межах Всесвітньої конференції з прав людини, Всесвітнього освітнього форуму, зокрема: Віденська декларація і План дій, Всесвітня декларація про освіту для всіх і базові рамки дії для задоволення базових освітніх потреб, Дакарські рамки дій, освіта для всіх: виконання наших колективних зобов'язань, Всесвітня програма в галузі освіти, Декларація ООН про освіту та підготовку в галузі прав людини, Інчхонська декларація «Освіта-2030: забезпечення загальної інклюзивної освіти та справедливої якісної освіти і навчання упродовж всього життя» тощо. Акцентовано увагу на діяльності Верховного комісара з прав людини та очолюваного ним управління (УВКПЛ) щодо розвитку освіти в галузі прав людини. Зосереджено увагу на практичній складовій діяльності ЮНЕСКО в означеній сфері. Охарактеризовано програми, що функціонують під егідою спеціалізованої установи, а саме: програма запобігання насильницькому екстремізму за допомогою освіти, просвітництво про голокост і геноцид, значення мови в освіті, верховенство права за допомогою освіти. Наголошено на функціонуванні Близькосхідного агентства ООН (БАПОР), що має за мету надання допомоги палестинським біженцям у забезпеченні доступу до якісної освіти. Зроблено відповідні висновки.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: гарантії, дискримінація, захист, права людини, правова основа, право на освіту.

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ООН КАСАЕМЫЕ ОБРАЗОВАНИЯ В ОБЛАСТИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Сыроид Т. Л.,

доктор юридических наук, профессор,
заведующая кафедрой международного
и европейского права

Харьковского национального университета
имени В.Н. Каразина,

г. Харьков, 61022, Площадь Свободы, 4,

e-mail: syroid 02@gmail.com

orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8165-4078>

АННОТАЦИЯ: в статье уделено внимание становлению и развитию универсальной организационно-правовой основы образования в области прав человека, которая является составной частью общего образования. Проанализированы положения общих международно-правовых актов, которыми гарантировано право на образование, в частности: Всеобщая декларация прав человека 1948 г., Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах 1966 г., Конвенция о правах дитини 1989 г. Сосредоточено внимание на положениях специализированных актов, посвященных регламентации права на образование. В частности, освещены положения Конвенции 1960 по борьбе с дискриминацией в области образования, принятой специализированным учреждением ООН по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО), которой определены основные компоненты права на образование, разъяснены термин «дискриминация» в области образования, закреплено ряд обязательств государств-участников по ликвидации или предупреждению дискриминации. Освещены положения актов в области образования, принятых в рамках Всемирной конференции по правам человека, Всемирного образовательного форума, в частности: Венская декларация и План действий, Всемирная декларация об образовании для всех и базовые рамки действия для удовлетворения базовых образовательных потребностей, Дакарским рамки действий, образование для всех:

выполнение наших коллективных обязательств, Всемирная программа в области образования, декларация ООН об образовании и подготовке в области прав человека, Инчхонская декларация «Образование-2030: обеспечение общей инклюзивного образования и справедливой качественного образования и обучения на протяжении всей жизни» и другие. Акцентируется внимание на деятельности Верховного комиссара по правам человека и возглавляемого им управления (УВКПЧ) по развитию образования в области прав человека. Сосредоточено на практической составляющей деятельности ЮНЕСКО в указанной сфере. Охарактеризованы программы, функционирующих под эгидой специализированного учреждения, а именно: программа предотвращения насильственного экстремизма с помощью образования, просвещение о холокосте и геноцид, значение языка в образовании, верховенство права посредством образования. Отмечено функционировании Ближневосточного агентства ООН (БАПОР), имеющий целью оказания помощи палестинским беженцам в обеспечении доступа к качественному образованию. Сделаны соответствующие выводы.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: гарантии, дискриминация, защита, права человека, правовая основа, право на образование.

ORGANISATIONAL AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE UN'S ACTIVITY CONCERNING HUMAN RIGHTS EDUCATION

Tetiana Syroid,

Head of the department,

D.J.S., Professor,

VN Kharkiv National University Karazin,

Kharkiv, 61022, Freedom Square 4,

e-mail: syroid 02@gmail.com

orcid: <https://orcid.org/0000-0002-8165-4078>

ANNOTATION: the article focuses on the foundation and development of the universal legal basis of human rights education, which is an essential part of general education as an integral part of human rights. The provisions of general international legal instruments guaranteeing the right to education are analysed, in particular: the Universal Declaration of Human Rights of 1948, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 1966, the Convention on the Rights of the Child of 1989. Special attention is paid to the provisions of specialized acts on the regulation of education. In particular, the provisions of the Convention on the Elimination of Discrimination in Education of 1960, adopted by the UN Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), which defines the main components of the right to education, clarifies the term "discrimination" in the field of education, and state parties' obligations to eliminate or prevent discrimination. The provisions of universal acts adopted within the World Conference on Human Rights, the World Education Forum are disclosed, in particular: the Vienna Declaration and the Action Plan, the World Declaration on Education for All and the basic framework for action to meet basic educational needs, the Dakar Framework for Action, education for everyone: fulfilling our collective commitments, the World Program in Education, the UN Declaration on Human Rights Education and Training, Education 2030 – Incheon Declaration – Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all and others. Emphasis is placed on the activity of the High Commissioner for Human Rights and his / her chairmanship (OHCHR) on the development of human rights education. The focus is on the practical component of UNESCO's activity in this area. Programs that operate under the auspices of a specialized institution are characterized by: a program to prevent violent extremism through education, education about the Holocaust and genocide, the importance of language in education, the rule of law through education. It focuses on the functioning of the United Nations Relief and Works Agency (UNRWA), which aims to assist Palestinian refugees in providing access to quality education. Relevant conclusions are made.

KEY WORDS: guarantees, discrimination, protection, human rights, legal basis, right to education.

Постановка проблеми. З моменту свого створення ООН приділяє суттєву увагу створенню належної правової основи в галузі освіти, акцентуючи на поширенні освіти в галузі прав людини. Права людини можуть бути реалізовані тільки за допомогою неформальних і тривалих вимог населення захистити їх. Освіта в галузі прав людини просуває цінності, переконання і позиції, які спонукають усіх людей підтримувати свої права і права інших. Вона розвиває розуміння спільної відповідальності кожної людини за втілення в життя прав людини у будь-якому співтоваристві. Освіта в галузі прав людини являє собою важливий внесок у довгострокове запобігання порушенням прав людини і в зусилля *по* створенню справедливого суспільства, в якому цінуються і поважаються права людини усіх категорій осіб [1]. Означене свідчить про актуальність та практичну значимість обраної теми дослідження.

Слід зазначити, що вказана тематика не знайшла належного висвітлення в доктрині міжнародного права, однак слід вказати, що дотичними до неї є роботи вітчизняних і зарубіжних фахівців, зокрема тих, які досліджували питання загальної проблематики прав людини, захист окремих категорій осіб, гендерні аспекти, регіональну правову основу в галузі освіти, а саме: Баймуратов М., Буроменський М., Гусев В., Жукова Г., Фоміна Л., Шабаліна О., Шеломовська О., Четвериков А. та ін. Зважаючи на означене, тема потребує детального дослідження з урахуванням сучасних реалій та реформування освіти на національному рівні.

Стаття має за мету дослідити генезу становлення та розвитку міжнародної правової основи в галузі прав людини; визначити роль ООН та її спеціалізованих структур у цій сфері з урахуванням практичної складової діяльності; акцентувати увагу на важливості знання стандартів у галузі прав людини для належного захисту усіх категорій осіб; зробити відповідні висновки та рекомендації.

Виклад основного матеріалу. Підвалини універсальної міжнародно-правової основи освіти в галузі прав людини започатковано з прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН (далі – ГА ООН) Загальної декларації прав людини, якою означено за мету, спрямовання освіти повною мірою на розвиток особистості людини і посилення поваги до прав людини й основоположних свобод... (ч. 2 ст. 26) [2]. Означена мета знайшла свій розвиток у положеннях Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (резолюція 2200А (XXI) ГА ООН від 16 грудня 1966 р.) (далі – МПЕСП) і положеннях Конвенції про права дитини 1989 р. (резолюція 44/25 ГА ООН від 20 листопада 1989 р.). Так, відповідно до МПЕСП держави-учасниці, визнаючи право кожної людини на освіту погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особистості та усвідомлення її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини й основних свобод; повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами і сприяти роботі ООН з підтримання миру. Задля повного здійснення цього права держави-учасниці визнають, що: початкова освіта повинна бути обов'язковою і безкоштовною для всіх; середня освіта в її різних формах, включаючи професійно-технічну середню освіту, повинна бути відкрита і зроблена доступною для всіх шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безкоштовної освіти; вища освіта повинна бути зроблена однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безкоштовної освіти; елементарна освіта повинна заохочуватися або інтенсифікуватися по можливості для тих, хто не проходив чи не закінчив повного курсу початкової освіти; має активно проводитися розвиток мережі шкіл усіх ступенів, повинна бути встановлена задовільна система стипендій і повинні постійно поліпшуватися матеріальні умови викладацького персоналу (ч. 1-2, ст. 13) [3]. Конвенція про права дитини 1989 р. передбачає, що держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема: вводять безкоштовну й обов'язкову початкову освіту; сприяють розвитку різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей і вживають таких заходів, як введення безкоштовної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; забезпечують доступність інформації та матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; вживають заходів для сприяння регулярному відвідуванню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу (ч. 1 ст. 28) [4].

Конвенція ЮНЕСКО 1960 р. щодо боротьби з дискримінацією в галузі освіти закріпила основні компоненти права на освіту. У Конвенції термін «дискримінація» охоплює будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевагу за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, економічного становища або народження, яке має на меті або наслідком знищення або порушення рівності відносин у галузі освіти, зокрема: закриття для будь-якої особи або групи осіб доступу до освіти будь-якого ступеня або типу; обмеження освіти для будь-якої особи або групи осіб нижчим рівнем освіти; створення або збереження розділених систем освіти або навчальних закладів для будь-яких осіб або групи осіб, крім випадків, передбачених положенням Конвенції; або становище, несумісне з гідністю людини, в яке ставиться будь-яка особа або група осіб (ст. 1). Конвенція містить низку зобов'язань держав у цій сфері [5].

Міжнародна конференція з прав людини (22 квітня – 13 травня 1968 р., Тегеран) в резолюції № XX від 12 травня 1968 р. «Навчання молоді поважати права людини та основні свободи» закликала держави забезпечити використання освіти для того, щоб молоді люди могли рости та розвиватися в душі поваги до людської гідності та рівних прав для всіх... і всіх народів без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, мови, статі чи релігії ... » (п. 1) [6].

19 листопада 1974 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла Рекомендацію про виховання в душі міжнародного взаєморозуміння, співробітництва та миру, і виховання в душі поваги прав людини й основних свобод, яка містить низку керівних принципів, що застосовуються до усіх ступенів і форм освіти серед яких слід вказати такі: міжнародний аспект і глобальна перспектива в освіті на всіх рівнях і в усіх її формах; розуміння і повага всіх народів, їх культур, цивілізацій, цінностей і способу життя, включаючи місцеві етнічні культури і культури інших націй; усвідомлення зростаючої глобальної взаємозалежності між народами і націями; здатність до спілкування з іншими; усвідомлення не тільки прав, але також і обов'язків, покладених на окремих осіб, соціальні групи і народи, по відношенню один до одного; розуміння необхідності міжнародної солідарності і співробітництва; готовність окремої особи брати участь у вирішенні проблем свого суспільства, своєї країни і світу в цілому (ст. 4) [7].

У 1990 р. у межах Всесвітньої конференції освіти для всіх (5-9 квітня 1990 р., Джомтєн, Таїланд) було прийнято основоположний документ у галузі освіти – Всесвітню декларацію про освіту для всіх і базові рамки дії для задоволення базових освітніх потреб, яка передбачила за мету десятиліття надання усім людям – дітям, молоді, дорослим можливість отримання освіти, призначеної для задоволення їх базових потреб; встановила забезпечення загального та рівного доступу до ефективного створення, розвитку освітніх практик і збільшення якісного охоплення початкової освіти, створення більш сприятливого освітнього середовища і посилення співпраці в галузі освіти і позначила в якості цілей виховання й освіти дітей молодшого віку, надання безкоштовної якісної початкової освіти незалежно від гендерних та етнічних характеристик учнів, зміцнення середньої освіти, збільшення у півтори рази рівня грамотності дорослих з акцентом на жіноче населення, усунення гендерної нерівності в початковій і середній освіті до 2005 р. і досягнення повної гендерної рівності в освіті до 2015 р., поліпшення якості освіти тощо (ст. 1) [8].

14-25 червня 1993 р. Всесвітня конференція з прав людини у Віденській декларації та Програмі дій підтвердила, що держави зобов'язані, як це передбачено Загальною декларацією прав людини та Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права й іншими міжнародними документами з прав людини, забезпечити освіту спрямовану на підвищення поваги до прав людини й основних свобод. Підкреслила важливість включення питань про права людини в навчальні програми та закликала держави здійснювати це на практиці. Акцентувала на сприянні освіти взаєморозумінню, терпимості, миру і підтримки дружніх відносин між народами і всіма расовими або релігійними групами і заохоченні діяльності ООН в інтересах досягнення цих цілей. Зазначила, що освіта в галузі прав людини та поширення належної теоретичної і практичної інформації відіграють важливу роль у заохоченні та повазі прав людини всіх людей без будь-яких відмінностей за ознакою раси, статі, мови або релігії, і це повинно бути відображено в політиці в галузі освіти як на національному, так і на міжнародному рівні (частина I. ст. 33) [9]. Вона закликала всі держави й установи включити права людини, гуманітарне право, демократію і верховенство права в якості предметів у навчальні програми усіх навчальних закладів у формальній і неформальній освіті.

На підтвердження мети забезпечення базових освітніх потреб для усіх у 1994 р. було прийнято Саламанську декларацію і Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами (Саламанка, Іспанія, 7-10 червня), якою акцентовано увагу на тому, що кожна дитина має основне право на освіту і повинна мати можливість отримувати і підтримувати прийнятний рівень знань; кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби. Декларація містить положення щодо розробки системи освіти та впровадження освітніх програм таким чином, щоб брати до уваги широке різноманіття цих характеристик і потреб; особи, які мають особливі освітні потреби, повинні мати доступ до навчання у звичайних школах, які зобов'язані створити їм умови на основі педагогічних методів, орієнтованих перш за все на дітей з метою задоволення цих потреб тощо. Документ містить заклик до всіх урядів щодо надання з точки зору політики і бюджетних асигнувань найвищий пріоритет вдосконаленню їхньої системи освіти, що дозволило б їм охопити всіх дітей, незважаючи на індивідуальні відмінності або труднощі; прийняти у формі закону або політичної декларації принцип інклюзивної освіти, який полягає в тому, що всі діти йдуть у звичайні школи, якщо тільки немає серйозних причин, які зобов'язують діяти інакше; розробити демонстраційні проекти і заохочувати обміни з країнами, що мають досвід у галузі інклюзивних шкіл тощо. Декларація закликає міжнародне співтовариство в особі міжнародних універсальних організацій, спеціалізованих інституцій долучитися до проблем осіб з особливими освітніми потребами та збільшити їх внесок у технічне співробітництво, а також зміцнити свою співпрацю і створити мережі для надання більш ефективної підтримки розширеному та комплексному забезпеченню спеціальної освіти для осіб з особливими освітніми потребами [10].

Згідно з пропозицією Всесвітньої конференції ГА ООН у своїй резолюції 49/184 від 23 грудня 1994 р. проголосила десятирічний період, який почався 1 січня 1995 р., Десятиліттям освіти в галузі прав людини ООН і вітала План дій для Десятиліття, що містяться в доповіді Генерального Секретаря. Резолюцією зазначено, що освіта в галузі прав людини покликана стати процесом протягом усього життя, за допомогою якого люди на всіх рівнях розвитку і в усіх верствах суспільства вчать поважати гідність інших і засоби забезпечення цієї поваги в усіх суспільствах. У цьому сенсі освіта в галузі прав людини робить значний внесок у заохочення рівності та сталого розвитку, запобігання конфліктам і порушень прав людини й розширення участі та демократичних процесів з метою розвитку суспільства, в якому цінуються і поважаються усі права людини по відношенню до всіх категорій осіб [11].

2000 р. відбувся Всесвітній форум з питань освіти (26-28 квітня, Дакар, Сенегал) на якому було прийнято Дакарські рамки дій, освіта для всіх: виконання наших колективних зобов'язань, якими підтверджено загальну прихильність міжнародної спільноти здійсненню розробленої на широкій основі стратегії з метою задоволення базових освітніх потреб усіх осіб протягом життя одного покоління і підтримки досягнутого рівня. Серед означених документом цілей слід вказати такі: розширення та вдосконалення комплексних заходів по догляду за дітьми молодшого віку та їх вихованню, особливо

щодо найбільш вразливих і знедолених дітей; забезпечення того, щоб до 2015 р. усі діти, особливо дівчатка, діти з неблагополучної середовища і з етнічних меншин, мали доступ до безкоштовного й обов'язкового високоякісного навчання та могли його завершити; забезпечення того, щоб освітні потреби усіх молодих людей і дорослих задовольнялися на основі рівного доступу до відповідних програм навчання, придбання життєвих навичок; підвищення до 2015 р. на 50% рівня грамотності дорослих, особливо жінок, і надання всім дорослим рівного доступу до базової і безперервної освіти; ліквідація до 2005 р. розриву між хлопчиками та дівчатками в початковій і середній освіті та досягнення до 2015 р. рівності чоловіків і жінок в галузі освіти з приділенням особливої уваги щодо надання дівчаткам повного і рівного доступу до високоякісної базової освіти і забезпечення її завершення; підвищення якості освіти в усіх її аспектах і забезпечення гарної успішності для всіх з тим, щоб кожен міг досягати визнаних і таких, що піддаються оцінці результатів навчання, особливо щодо грамотності [12].

2005 р. ознаменовано прийняттям Всесвітньої програми освіти в галузі прав людини (A/RES/59/113 B) [13], яку було проголошено ГА ООН 10 грудня 2004 р. (A/RES/59/113) [14] для сприяння здійсненню програм освіти в галузі прав людини в усіх секторах. Здійснення глобальної координації Всесвітньої програми покладено на Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ). Ґрунтуючись на досягненнях Десятиліття освіти в галузі прав людини ООН (1995-2004 рр.), Всесвітня програма мала за мету поширити загальне розуміння базових принципів і методологій освіти в галузі прав людини, щоб забезпечити конкретні рамки дій і зміцнити партнерство та співробітництво від міжнародного рівня до широких мас. На відміну від чітко обмеженого за часом Десятиліття, Всесвітня програма складається з визначених етапів, що слідує один за одним з метою направлення основної діяльності щодо освіти в галузі прав людини на конкретні сектори /питання. Перший етап (2005-2009 рр.) започаткував включення галузі прав людини в освітню програму початкової і середньої шкіл. Другий етап (2010-2014 рр.) було присвячено освіті в галузі прав людини в системі вищої освіти і програмах професійної підготовки вчителів і викладачів, державних службовців, працівників правоохоронних органів і військового персоналу. Третій етап (2015-2019 рр.) передбачив необхідність і надалі приділяти підвищену увагу освіті в галузі прав людини при роботі з секторами, які вже були визначені на попередніх етапах і до яких відноситься формальна система освіти (початкова, середня і вища освіта), а також підготовка цивільних службовців, працівників правоохоронних органів і військовослужбовців. У числі можливих нових цільових груп були вказані співробітники засобів масової інформації, організації громадянського суспільства та молодь, у тому числі молодіжні рухи та організації, а також конкретні групи власників прав, особливо інваліди, меншини і корінні народи, жінки-жертви насильства. З точки зору тематики, найчастіше згадувалися такі теми, як недискримінація і рівність, з особливим акцентом на дискримінацію і насильство щодо жінок і дівчаток, і освіта як засіб заохочення активної громадянської позиції та участі з метою зміцнення демократії, належного управління та глобальної громадянськості (с. 2) [15]. На Четвертому етапі (2020-2024 рр.) в якості цільової групи визначено молодь (на підставі резолюції A / HRC / 39/3) з наданням особливої уваги у навчанні та підготовці з питань рівності, прав людини і недискримінації, а також інтеграції і поваги різноманітності з метою створення інклюзивних і мирних товариств. Передбачено узгодити наступний етап з Порядком денним у галузі сталого розвитку на період до 2030 р., зокрема із завданням 7 Цілі 4 в галузі сталого розвитку, з урахуванням синергізму між різними згаданими в ній концепціями і методиками навчання [16].

2007 р. ознаменовано прийняттям ГА ООН резолюції 62/171 про започаткування з 10 грудня 2008 р. «Міжнародного року навчання в галузі прав людини», присвяченого проведенню заходів, які охоплюють широке і більш глибоке навчання в галузі прав людини на основі принципів універсальності, неподільності, взаємозалежності, неупередженості, об'єктивності та невибіркової, конструктивного діалогу і співробітництва з метою більш активного заохочення і захисту всіх прав людини й основних свобод, у тому числі права на розвиток, враховуючи обов'язок держави, незалежно від її політичної, економічної й культурної системи, заохочувати і захищати усі права людини та основні свободи, а також значення національних і регіональних особливостей і різного історичного, культурного і релігійного контексту [17].

23 березня 2011 р. Рада з прав людини прийняла Декларацію Організації Об'єднаних Націй про освіту та підготовку в галузі прав людини, якою підкреслено найважливіший внесок освіти і підготовки з прав людини у здійсненні всіх прав людини. Документ зазначає, що «кожна людина має право знати, запитувати й отримувати інформацію про всі права людини та основні свободи і повинна мати доступ до освіти і підготовки в галузі прав людини» (ч. 1 ст. 1) [18].

У 2012 р. було започатковано Першу Глобальну освітню ініціативу (GEFI) 2012-2016 рр. спрямовану на прискорення прогресу в досягненні мети освіти для всіх і пов'язаних зі створенням цілей сталого розвитку, сформульованих у Декларації тисячоліття, шляхом об'єднання воедино широкого кола учасників для остаточного поштовху до 2015 р. [19].

У межах Всесвітнього освітнього форуму з питань освіти (19–22 травня 2015 р.) у прийнятій Інчхонській декларації: Освіта-2030: забезпечення загальної інклюзивної та справедливої якісної освіти і навчання протягом усього життя (ED/WEF2015/MD/3), було підтверджено курс щодо забезпечення інклюзивної та якісної освіти на рівноправній основі, а також надання кожній людині можливості здобувати освіту впродовж усього життя [20]. Положення Декларації було покладено в основу освітніх завдань у рамках Цілей сталого розвитку, якими передбачено до 2030 р. забезпечити, щоб усі учні здобули знання та навички, необхідні для просування сталого розвитку, включаючи, серед іншого, освіту для сталого розвитку і сталого способу життя, прав людини, гендерної рівності, сприяння культурі миру та ненасильства, глобальному громадянству й оцінці культурного різноманіття і внеску культури в сталий розвиток (Порядок денний сталого розвитку на 2030 рік, Мета сталого розвитку 4, ціль 7) [21].

Суттєвий внесок у розвиток освіти в галузі прав людини роблять спеціалізовані структури, посадові особи ООН. Так, Верховний комісар з прав людини є координатором навчальних і пропагандистських програм ООН у галузі прав людини (Резолюція ГА ООН 48/141) [22]. Робота Управління Верховного комісара з прав людини включає: здійснення координації Всесвітньої програми освіти в галузі прав людини, розробку спеціалізованих матеріалів щодо освіти та професійної підготовки в галузі прав людини; нарощування потенціалу у сфері освіти і професійної підготовки в галузі прав людини. УВКПЛ розробляє матеріали, що сприяють навчанню в галузі прав людини в межах формальної та неформальної освіти, а також професійної підготовки фахівців та інших осіб у галузі прав людини. Управління також створює ресурси та інформаційні платформи, покликані сприяти роботі фахівців у сфері освіти і професійної підготовки, а також практиків і активістів.

Зусилля щодо розробки і моніторингу дотримання норм і стандартів, спрямованих на сприяння здійсненню права на освіту на національному рівні за рахунок створення відповідного потенціалу та зібрання прикладів ефективної практики, особливо в галузі прав людини й у справі попередження проявів воєнничого екстремізму за допомогою освіти, докладає й ЮНЕСКО. Її діяльність у цій галузі ґрунтується на Статуті, який має за завдання «сприяти зміцненню миру і безпеки шляхом розширення співробітництва народів у галузі освіти, науки і культури в інтересах забезпечення загальної поваги справедливості, законності і прав людини, а також основних свобод, проголошених у Статуті ООН для всіх народів, незалежно від раси, статі, мови або релігії» (ч. 1 ст. 1) [23], а також на положеннях Загальної декларації прав людини, Порядку денному в галузі освіти до 2030 р. тощо. ЮНЕСКО запровадила Глобальну громадянську освіту (GCED), яка є відповіддю на виклики пов'язані з порушенням прав людини, нерівністю і бідністю, що загрожують миру і стабільності. Вона допомагає учням різного віку стати активними пропагандистами більш мирних, терпимих, інклюзивних, безпечних і стійких товариств і зрозуміти, що це глобальні, а не локальні проблеми. GCED є стратегічним напрямком програми Сектора освіти ЮНЕСКО.

Під егідою GCED в ЮНЕСКО реалізуються декілька програм, зокрема: 1. Програма запобігання насильницькому екстремізму за допомогою освіти в межах якої спеціалізована установа допомагає країнам здійснювати освітні програми, які допомагають підвищити стійкість учнів до насильницького екстремізму та пом'якшують фактори, що викликають ці явища. Ця робота проводиться в рамках Глобальної освіти з питань громадянства і підтримує реалізацію рішення 197 EX / 46 Виконавчої ради ЮНЕСКО: «Роль ЮНЕСКО у розвитку освіти як інструменту запобігання насильницького екстремізму» [24]. Діяльність ЮНЕСКО з попередження насильницького екстремізму за допомогою освіти (PVE-E) спрямована на зміцнення потенціалу національних систем освіти (наприклад, політики, вчителів, освітнього контенту) для належного й ефективного сприяння національним зусиллям щодо профілактики. Це включає в себе навчання учнів різного віку, особливо молодих жінок і чоловіків, знань, цінностей, відносин і поведінки, які сприяють відповідальному глобальному громадянству, критичному мисленню, емпатії та здатності приймати заходи проти насильницького екстремізму). 2. Програма щодо просвітництва про Голокост і геноцид є частиною зусиль Організації з просування Глобальної громадянської освіти (GCED), пріоритету Порядку денного в галузі освіти до 2030 р. У цьому контексті ЮНЕСКО підтримує зацікавлені сторони в галузі освіти в їх зусиллях, спрямованих на те, щоб допомогти учням стати критичними мислителями, відповідальними й активними громадянами світу, які цінують людську гідність і повагу до всіх, відкидають антисемітизм, расизм та інші форми забобонів, що можуть привести до насильства і геноциду [25]. Підтвердженням значимості освіти у цьому напрямку слугують положення прийнятих актів, так, в резолюції 60/7 (2005) ГА ООН і в резолюції 34C / 61 (2007) Генеральної конференції ЮНЕСКО щодо вшанування пам'яті жертв Голокосту підкреслюється історичне значення Голокосту та зазначається важливість доводити до відома про події, які мали місце з метою уникнути геноциду і злочинів. В інших резолюціях ООН, таких як резолюція 2150 (2014) Ради Безпеки ООН про рекомендації по боротьбі з геноцидом або резолюція Ради з прав людини A / HRC / 28 / L.25 (2015) про попередження геноциду, підкреслюється важливість освіти як засобу підвищення обізнаності про причини, динаміку і наслідки злочинів. 3. Значимою є програма присвячена ролі мови в освіті. У 1999 р. на 30-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО було прийнято резолюцію, якою

встановлено поняття «багатомовна освіта» (30 С / Рез. 12), в якій йдеться про використання принаймні трьох мов в освіті: рідної (их) мови (в), регіональної або національної мови (в) і міжнародної мови. З тих пір ЮНЕСКО заохочує багатомовну освіту як засіб поліпшення результатів навчання і підтримання культурного розмаїття. Багатомовна освіта на основі рідної (их) мови (в) у перші роки навчання в школі відіграє ключову роль у вихованні поваги до різноманітності і почуття взаємозв'язку між країнами і населенням, які є основними цінностями в основі глобального громадянства. ЮНЕСКО проводить інформаційно-роз'яснювальну та просвітницьку роботу в межах щорічного святкування Міжнародного дня рідної мови (IMLD) 21 лютого. Організація розробляє публікує дослідження і доповіді, які допомагають просувати визнання багатомовної освіти на основі рідної (их) мови (в), особливо в ранні роки навчання; приділяє особливу увагу розвитку багатомовної освіти на підтримку корінних народів [26]. 4. Наступна програма ЮНЕСКО має за мету сприяння верховенству права з допомогою освіти з питань глобальної громадянськості. Задля реалізації цієї мети ЮНЕСКО встановила партнерські відносини з Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (ЮНОДК). Цей спільний проект під назвою «Ініціатива ЮНЕСКО / УНЗ ООН щодо виховання в дусі всесвітньої громадянськості: рух у вірному напрямку» допоможе професіоналам у галузі освіти розробити і реалізувати освітні заходи, які дають учням знання, підходи і навички для конструктивного розвитку і сприятиме посиленню відповідальності в житті суспільства. Це включає в себе дотримання принципу справедливості і допомогу у створенні ефективних, підзвітних та інклюзивних інститутів на всіх рівнях. Зміцнюючи потенціал політиків, викладачів, викладачів і розробників навчальних програм, партнерство дозволить учням брати участь у житті суспільства в якості конструктивних і відповідальних з етичної точки зору агентів змін, підтримуючи справедливість і сильні інститути. Це, у свою чергу, підвищить стійкість суспільства до насильницького екстремізму за рахунок заохочення позитивного почуття ідентичності і належності [27].

Практичною складовою діяльності ООН у галузі освіти є функціонування Близькосхідного агентства для допомоги палестинським біженцям і організації робіт (БАПОР), яке майже 70 років працює над тим, щоб діти палестинських біженців мали доступ до якісної освіти. Якісна освіта допомагає молодим палестинським біженцям зрозуміти світ в якому вони живуть, і пропагує цінності терпимості, культурної самобутності та гендерної рівності. З 1999 р. розпочато програму освіти в галузі прав людини. Програма має за мету пропаганду ненасильства, здорових навичок спілкування, мирного вирішення конфліктів, прав людини, толерантності та громадянськості [28].

Висновки. Виходячи з вищезначеного слід констатувати, що ООН з моменту прийняття перших актів про права людини приділяє суттєву увагу розвитку освіти в галузі прав людини, яка є основою для повноцінного існування будь-якої особи. Міжнародні договори покладають на державу зобов'язання щодо заохочення знань про права людини. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (ст. 13), Конвенція про права дитини (ст. 29), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ст. 10) і Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ст. 7) передбачають, що проведення інформаційно-просвітницької роботи з питань прав людини є зобов'язанням держави. У деклараціях і програмах дій, прийнятих на всесвітніх конференціях, включаючи Всесвітню конференцію 1993 р. у Відні, закріплено ці зобов'язання.

Заохочення прав людини є основною функцією національних структур. Воно дозволяє поширювати серед громадськості та конкретних цільових груп інформацію та знання про права людини. У кінцевому рахунку воно дозволяє створити культуру прав людини, з тим щоб кожна людина у суспільстві поділяла цінності, закріплені в міжнародних і національних правових актах і діяла відповідним чином. Успішна програма заходів щодо заохочення прав людини дозволяє окремим особам перейти від накопичення знань до дій. Заохочення прав людини повинно забезпечувати, щоб члени суспільства: знали про свої права та механізми відшкодування збитків, якими вони можуть скористатися у разі порушення цих прав; розуміли, що правами повинні користуватися й інші люди і що кожна людина поділяє відповідальність за заохочення і захист таких прав. Посадові особи, що володіють владними повноваженнями, повинні усвідомлювати зобов'язання в галузі прав людини, які вони повинні підтримувати, і діяти відповідно. Заохочення прав людини невід'ємно пов'язане з їх захистом. Незалежно від того, чи є порушення прав людини навмисними або ненавмисними, структурними або конкретними, недолік знань може призвести до таких дій, які порушують правозахисні принципи. Іноді традиційний спосіб мислення і поведінки може вилитися в порушення прав людини. У будь-якому випадку просвітництво в галузі прав людини і пропагування цінностей прав людини можуть сприяти зміні поведінки без необхідності застосовувати міри покарання. У зв'язку з цим успішне заохочення прав людини, перш за все, сприятиме попередженню порушень прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Human Rights Education and Training. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/HREducationTrainingIndex.aspx> (дата звернення 16.03.20).
2. Всеобщая декларация прав человека. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml (дата звернення 16.03.20).

3. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml (дата звернення 16.03.20).
4. Конвенция о правах ребенка. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення 16.03.20).
5. Конвенция о борьбе с дискриминацией в области образования. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/educat.shtml (дата звернення 14.03.20)
6. Final Act of the Final Conference on Human Rights. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf (дата звернення 14.03.20).
7. Рекомендации о воспитании в духе международного взаимопонимания, сотрудничества и мира и воспитании в духе уважения прав человека и основных свобод 1974 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_863 (дата звернення 19.03.20).
8. Всемирная декларация об образовании для всех и Рамки действий для удовлетворения базовых образовательных потребностей. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/jomtien.pdf (дата звернення 16.03.20).
9. Vienna Declaration and Programme of Action Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993. URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx> (дата звернення 16.03.20).
10. Саламанская декларация и Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf (дата звернення 18.03.20).
11. 49/184. United Nations Decade for Human Rights Education. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/49/184> (дата звернення 12.03.20).
12. The Dakar Framework for Action: Education for All: meeting our collective commitments (including six regional frameworks for action). URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121147> (дата звернення 18.03.20).
13. 59/113B. Всемирная программа образования в области прав человека. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/59/113B> (дата звернення 16.03.20).
14. 59/113. Всемирная программа образования в области прав человека. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/59/113> (дата звернення 16.03.20).
15. Мнения государств, национальных правозащитных учреждений и других соответствующих заинтересованных сторон о целевых секторах, приоритетных областях или тематических вопросах, касающихся прав человека, для третьего этапа Всемирной программы образования в области прав человека. Доклад Управления Верховного комиссара Организации Объединенных Наций по правам человека. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/151/81/PDF/G1315181.pdf?OpenElement> (дата звернення 18.03.20).
16. 39/... World Programme for Human Rights Education. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G18/281/09/PDF/G1828109.pdf?OpenElement> (дата звернення 16.03.20).
17. 62/171. International Year of Human Rights Learning. URL: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/171 (дата звернення 16.03.20).
18. 66/137. United Nations Declaration on Human Rights Education and Training. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/66/137> (дата звернення 16.03.20).
19. Global Education First Initiative (GEFI). URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=9696> (дата звернення 18.03.20).
20. Incheon Declaration: Education 2030: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for All. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233137> (дата звернення 18.03.20)
21. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://undocs.org/en/A/RES/70/1> (дата звернення 16.03.20)
22. 48/141. Верховный комиссар по поощрению и защите всех прав человека. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/012/58/PDF/N9401258.pdf?OpenElement> (дата звернення 16.03.20).
23. Manual of the General Conference, 2002 edition. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000125590> (дата звернення 15.03.20).
24. Decisions adopted by the Executive Board at its 197th session. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235180> (дата звернення 16.03.20).
25. UNESCO. Education about the Holocaust and genocide. URL: <https://en.unesco.org/themes/holocaust-genocide-education> (дата звернення 14.03.20).
26. UNESCO. Languages in education. URL: <https://en.unesco.org/themes/gced/languages> (дата звернення 19.03.20).
27. UNESCO. Global citizenship education for the rule of law: Doing the right thing. URL: <https://en.unesco.org/themes/gced/rule-law> (дата звернення 16.03.20).
28. United Nations relief and works agency for Palestine refugees in the near east. Human rights education. <https://www.unrwa.org/what-we-do/human-rights-education?program=33> (дата звернення 16.03.20).

REFERECES

1. Human Rights Education and Training. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/HREducationTrainingIndex.aspx> (дата звернення 16.03.20).
2. Vseobshhaja deklaracija prav cheloveka. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml (дата звернення 16.03.20).
3. Mezhdunarodnyj pakt ob jekonomicheskijh, social'nyh i kul'turnyh pravah. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml (дата звернення 16.03.20).
4. Konvencija o pravah rebenka. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (дата звернення 16.03.20).
5. Konvencija o bor'be s diskriminacijej v oblasti obrazovanija. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/educat.shtml (дата звернення 14.03.20)
6. Final Act of the Final Conference on Human Rights. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf (дата звернення 14.03.20).
7. Rekomendacii o vospitanii v duhe mezhdunarodnogo vzaimoponimanija, sotrudnichestva i mira i vospitanii v duhe uvazhenija prav cheloveka i osnovnyh svobod 1974 g. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_863 (дата звернення 19.03.20).
8. Vsemirnaja deklaracija ob obrazovanii dlja vseh i Ramki dejstv'ij dlja udovletvorenija bazovyh obrazovatel'nyh potrebnostej. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/jomtien.pdf (дата звернення 16.03.20).
9. Vienna Declaration and Programme of Action Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993. URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx> (дата звернення 16.03.20).

10. Salamanskaja deklaracija i Ramki dejstvij po obrazovaniju lic s osobymi potrebnoťstami. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/pdf/salamanka.pdf (data zvernennja 18.03.20).
11. 49/184. United Nations Decade for Human Rights Education. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/49/184> (data zvernennja 12.03.20).
12. The Dakar Framework for Action: Education for All: meeting our collective commitments (including six regional frameworks for action). URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121147> (data zvernennja 18.03.20).
13. 59/113V. Vsemirnaja programma obrazovanija v oblasti prav cheloveka. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/59/113B> (data zvernennja 16.03.20).
14. 59/113. Vsemirnaja programma obrazovanija v oblasti prav cheloveka. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/59/113> (data zvernennja 16.03.20).
15. Mnenija gosudarstv, nacional'nyh pravozashhitnyh uchrezhdenij i drugih sootvetstvujushih zainteresovannyh storon o celevykh sektorah, prioritetnyh oblastjah ili tematiceskikh voprosah, kasajushihhsja prav cheloveka, dlja tret'ego jetapa Vsemirnoj programmy obrazovanija v oblasti prav cheloveka. Doklad Upravljenija Verhovnogo komissara Organizacii Ob#edinennyh Nacij po pravam cheloveka. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/151/81/PDF/G1315181.pdf?OpenElement> (data zvernennja 18.03.20).
16. 39/... World Programme for Human Rights Education. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G18/281/09/PDF/G1828109.pdf?OpenElement> (data zvernennja 16.03.20).
17. 62/171. International Year of Human Rights Learning. URL: https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/62/171 (data zvernennja 16.03.20).
18. 66/137. United Nations Declaration on Human Rights Education and Training. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/66/137> (data zvernennja 16.03.20).
19. Global Education First Initiative (GEFI). URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=9696> (data zvernennja 18.03.20).
20. Incheon Declaration: Education 2030: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for All. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233137> (data zvernennja 18.03.20).
21. 70/1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. <https://undocs.org/en/A/RES/70/1> (data zvernennja 16.03.20).
22. 48/141. Verhovnyj komissar po pooshhreniju i zashhite vseh prav cheloveka. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/012/58/PDF/N9401258.pdf?OpenElement> (data zvernennja 16.03.20).
23. Manual of the General Conference, 2002 edition. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000125590> (data zvernennja 15.03.20).
24. Decisions adopted by the Executive Board at its 197th session. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000235180> (data zvernennja 16.03.20).
25. UNESCO. Education about the Holocaust and genocide. URL: <https://en.unesco.org/themes/holocaust-genocide-education> (data zvernennja 14.03.20).
26. UNESCO. Languages in education. URL: <https://en.unesco.org/themes/gced/languages> (data zvernennja 19.03.20).
27. UNESCO. Global citizenship education for the rule of law: Doing the right thing. URL: <https://en.unesco.org/themes/gced/rule-law> (data zvernennja 16.03.20).
28. United Nations relief and works agency for Palestine refugees in the near east. Human rights education. <https://www.unrwa.org/what-we-do/human-rights-education?program=33> (data zvernennja 16.03.20).